

УДК 551.131:330.131

<https://doi.org/10.31713/ve4202544>

JEL: Q13

Чата Р. В. [1; ORCID ID: 0009-0007-8207-9320]

здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня

¹Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ АГРОБІЗНЕСУ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

У статті розкрито інноваційні засади та еколого-економічні інструменти впровадження кооперації в Україні як елементів диверсифікації організаційних форм агробізнесу в умовах повоєнного відновлення України. Системно розкриті засади щодо: мети комплексного екологічного аудиту; формування організаційних форм агробізнесу у вигляді кооперації з нішевого агровиробництва; використання ГІС-технологій та ІТ-рішень; забезпечення ефективності функціонування громад; напрацювання незалежної, достовірної інформації про навколишнє природне середовище і земельні ресурси; оцінки стану довкілля й розробки рекомендацій щодо організації нішевого виробництва у гармонії із функціонуванням об'єктів НПС. Згідно закону України «Про екологічний аудит» та концептуальних засад еколого-економічної політики в державі обґрунтовано засади методики проведення екологічного аудиту громад, напрямів та способів здійснення такої процедури щодо інформаційного забезпечення аграрного виробництва та екологічної сертифікації в цілому. Доробки стосуються підприємств і організацій, громад, територій різнопланового призначення, сертифікації об'єктів господарського комплексу, що має соціо-еколого-економічне підґрунтя для держави.

Доведено, що процедури екологічного аудиту та як наслідок сертифікації територій громад призводять до екомодернізаційних змін та здатні створювати ланцюгову реакцію трансформаційних зрушень у державі, стають базою для диверсифікації форм, методів та важелів державного регулювання економіки в умовах повоєнного відновлення України.

Ключові слова: нішеві кооперативи; екологічний аудит; методика; ефективність; громади; природокористування; інновації; повоєнне відновлення, системний підхід.

Вступ. Світові тенденції засвідчують зміну цінностей в економічному розвитку, глобальне протистояння в агробізнесі, актуальність кооперації для суспільства у веденні агробізнесу. В
568

контексті євроінтеграції для України важливе балансування різних розмірів фермерських господарств, економічних інструментів підтримки та ціноутворення на продукцію, державної політики та соціальної відповідальності влади щодо життєдіяльності громад у сільських населених пунктах, де виробництво пов'язане із дрібним бізнесом. Кооперативні організації щодня стикаються з викликами та проблемами, які обумовлені глобальними трендами соціально-економічного розвитку в Україні та світі. До ключових характеристик конкурентного середовища, які мають визначальний вплив на розвиток аграрної кооперації, належать: глобалізація та загострення конкуренції на ринках фактично всіх видів продукції і послуг; автоматизація й діджиталізація технологій у всіх сферах аграрного бізнесу; значна частка окремих видів продукції рослинництва й тваринництва, що виробляється приватними домогосподарствами населення; виїзд населення у зв'язку з війною, постійна трудова міграція та змінами у демографічній структурі населення»; тривалий час існує недостатній рівень державної підтримки кооперації та малого агробізнесу; поява якісно нових цінностей та запитів споживачів; підвищення вимог до якісних характеристик аграрної продукції, обумовлене глобальною конкуренцією та вступом України до ЄС [1].

Ефективне сільськогосподарське виробництво є основою забезпечення продовольчої безпеки держави, задоволення населення країни високоякісними продуктами харчування в достатній кількості та різного асортименту. Нинішня аграрна структура, при якій збільшується концентрація земель агрохолдингів, які спеціалізуються на вирощуванні високорентабельних монокультур переважно зернової та олійної груп, а виробництвом трудомісткої плодоовочевої та м'ясо-молочної продукції займаються дрібні особисті селянські господарства та фермери, є незбалансованою. Сільськогосподарська концентрація в такому вигляді не передбачає соціальний розвиток села, створення нових робочих місць, зниження цін на продукти харчування. Одним із державних рішень стабілізації економічної, демографічної, регіональної ситуації є розвиток сільськогосподарської кооперації в Україні, що дозволить використовувати переваги великого товарного виробництва і враховувати інтереси сільських товаровиробників, сприяючи відродженню селянина як власника агробізнесу, фактора демографічної стабільності громад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток агробізнесу через сільськогосподарську кооперацію відбувається з врахуванням євроінтеграції, екологізації та особливостей світової економіки щодо конкурентоспроможності держави, які досліджували: П. Балабан, В. Зіновчук, П. Малік, О. Шпикуляк, В. Мамчур, П. Куцик, С. Семів, А. Соколова, Дж. Бірчелл, Дж. Мічі, Р. Angelstam, М. Elbakidze, М. Nijnik, W. Ketton та ін. [1–5].

Проблеми та інструментарій забезпечення збалансованості соціо-еколого-економічного розвитку територій досліджували: О. Врублевська, М. Газуда, Я. Генік, Л. Гринів, І. Дубовіч, П. Жук, Л. Загвойська, В. Кравців, В. Лавний, В. Мікловда, І. Соловій, І. Синякевич, П. Скрипчук, Є. Хлобистов, М. Чернявський, Р. Angelstam, М. Elbakidze, М. Nijnik, W. Ketton та ін. [6–9].

Питання формування системи управління земельними ресурсами як основного ресурсу щодо територіальних аспектів аграрного та інших видів природокористування в умовах повоєнного відновлення в державі знайшли відображення у працях А. Даниленка, А. Дука, О. Гуторова, Л. Новаковського, М. Сидоренка, Г. Старченка, В. Кривова, В. Рибак, М. Ступеня, Ю. Кулаковського, І. Каракаша, М. Шульги, Г. Шарого, Х. Wang, Н. Jia, F. Chen [10–14].

Головною метою комплексного екологічного аудиту (ЕА) як інформаційно-дорадчого інструменту формування кооперації з нішевого агровиробництва є: збір та обробка інформації щодо ІС-технологій та ІТ-рішень; забезпечення ефективності функціонування громад; напрацювання незалежної, достовірної інформації про навколишнє природне середовище (НПС) і земельні ресурси для повоєнного відновлення України в контексті євроінтеграції; оцінка стану і розробка рекомендацій щодо організації нішевого виробництва у гармонії із функціонуванням об'єктів довкілля [15].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Питання нішевої кооперації у вітчизняних та зарубіжних публікаціях розрізнені та не враховують: системної інформації економіки природокористування; екологічних, стандартизації, аудиту, сертифікації територій й продукції за системним баченням стандартів ДСТУ ISO 14 000 «Управління навколишнім середовищем»; наслідків глобалізації економіки; державної політики щодо соціально необхідного розвитку сільських громад. Зазначені проблемні питання потребують обґрунтування зі сторони процесів євроінтеграції в Україні, системи екологічних менеджменту й аудиту щодо «Індустрія

5.0», циркулярної економіки, змін клімату та продовольчої безпеки у глобальному вимірі.

Для реалізації процедури оцінки стану НПС, територіально-господарських систем відома комплексна методика екологічного аудиту, яка включає системний аналіз наступних блоків інформації: картографічна інформація, природно-кліматичні умови, земельні ресурси, водні ресурси, природно-заповідні території та рекреацію, біоресурси, комплексні показники перетвореності територій, моніторинг [16]. На нашу думку, таку методику доцільно доповнити сучасними реаліями економічного моделювання для агробізнесу, раціонального природокористування, розробки інформаційного забезпечення, формування географічного маркування для повоєнного відновлення України в контексті євроінтеграції та ін.

Постановка завдання. Доцільною для врахування у розвитку кооперації є розробка теоретико-практичних засад екологічних аудиту і сертифікації, як цілісної і системної методології еколого-економічної оцінки агросфери та територій НПС у контексті «зеленої» економіки і виконання вимог світових стандартів та євронорм має здійснюватися у напрямку відображення єдності показників, необхідних для економіки, екології, соціальної сфери, здоров'я населення тощо. Проведення екологічного аудиту в агросфері, територій громад, об'єктів НПС, оцінювання його якості з метою сертифікації необхідне для забезпечення інформативної бази даних про регіони, їх природо-ресурсний потенціал, що є першоджерелом для розроблення варіантів інноваційно-інвестиційного розвитку. Головною метою комплексного ЕА формування кооперації з нішевого агровиробництва є: збір та обробка інформації щодо ГІС-технологій та ІТ-рішень; забезпечення ефективності функціонування громад; напрацювання незалежної, достовірної інформації про НПС і земельні ресурси; оцінка стану і розробка рекомендацій щодо організації нішевого виробництва у гармонії із функціонуванням об'єктів НПС.

Завданнями екологічного аудиту і сертифікації є: системно-екологічний аналіз інформації про стан об'єктів НПС та в цілому природного капіталу з метою його сертифікації для забезпечення гармонізації та ефективного функціонування систем екологічного менеджменту та органів самоврядування; напрацювання незалежної, достовірної інформації щодо територіально-господарських об'єктів та адміністративних утворень у цілому; ефективне вирішення існуючих екологічних проблем, а також попередження їх виникнення в

майбутньому; формування соціально орієнтованої ринкової економіки; прогнозування змін у НПС при різних варіантах розвитку та оптимізація аграрного природокористування; перехід на ноосферну модель взаємодії суспільства та природи; створення позитивного іміджу регіонів та інформаційного забезпечення для залучення інвестицій для повоєнного відновлення України в контексті євроінтеграції.

Методи досліджень: теоретико методологічні (узагальнення досвіду розвитку кооперації щодо розробки нішевих бізнесів); діалектичний та абстрактно-логічний; системний аналіз тенденцій щодо аграрного природокористування й продовольчої безпеки.

Виклад основного матеріалу. Для реалізації процедури оцінки стану НПС, територіально-господарських систем відома комплексна методика екологічного аудиту (Скрипчук П.М., Рибак В.В.), яка включає системний аналіз наступних блоків інформації: картографічна інформація, природно-кліматичні умови, земельні ресурси, водні ресурси, природно-заповідні території та рекреацію, біоресурси, комплексні показники перетвореності територій, моніторинг. На нашу думку, таку методику доцільно доповнити сучасними реаліями економічного моделювання для агробізнесу громад на виконання вимог євроінтеграції й усталеного раціонального природокористування, випуску нішевої продукції, розробки географічного маркування тощо. Використавши методику екологічного аудиту для оцінки територій громад, отримаємо повну базу даних про перспективні нішеві й інші агробізнеси, що дозволяє прогнозувати види робіт з формування кооперативів або кластеру. Така інформація слугує вихідним інструментом прийняття рішень – розробки проєктів та стратегій розвитку кооперативів.

Екологічний аудит необхідно розглядати як еколого-економічний інструмент управління територіями через: створення інформаційного забезпечення; організацію кооперативів; напруцювання еколого-економічних механізмів управління землекористуванням, що забезпечують оптимальні рішення в економіці громад. За таких умов ЕА ставить перед управлінським персоналом нові завдання «зеленої» модернізації виробництва, для розв'язання яких потрібно запровадити моделі циркулярної економіки. Отже, ЕА спонукає до нововведень, що охоплюють науково-технічні, технологічні, економічні та організаційні зміни у НПС з позитивними екологічними та соціальними наслідками. Щодо об'єктів НПС, територій громад, сільськогосподарських земель ЕА є

інновацією за змістом і призначенням. Так, наприклад: з'ясування кількісних і якісних характеристик сільськогосподарської ділянки землі для організації нішевого агробізнесу; створення платформи інформаційного забезпечення агробізнесу для нішевого виробництва від ідеї до діючих систем продажів або логістики тощо.

Тобто оцінку якості НПС на основі концептуальних засад ЕА можна провести в наступні етапи:

- постановка проблеми, визначення стратегічної мети та потреби в оцінці та фінансуванні;
- ЕА територій громад, нішевих агробізнесів, окремих землекористувачів (з процедурою ОБНС, або окремо);
- складання прогнозу розвитку екологічних, економічних, соціальних ситуацій в залежності від сценаріїв розвитку територій (об'єднаних громад, кооперативів);
- екологічне управління на основі сучасних задач і потреб у контексті збалансованого розвитку.

Підприємствам, місцевим громадам, державним органам самоврядування процедури комплексного аудиту та подальшої екологічної сертифікації необхідні для: виконання вимог щодо впровадження світових стандартів та європейських нормативів за положеннями «життєвого» циклу продукції створення позитивного іміджу регіонів для залучення інвестицій як зовнішніх, так і внутрішніх інвесторів; створення «прозорої» бази даних про екологічну, соціальну, економічну, інвестиційну ситуацію на сайтах регіональних структур (досвід країн ЄС з реалізації продукції).

До об'єктів ЕА, як складових кластеру (кооперативу, підприємства), належать: території; агроформування; об'єднані територіальні громади; природно-господарські об'єкти; окремі природні ресурси, що розміщені локально, і територія, як ресурс; сільськогосподарські землі; курорти (як цілісний комплекс із надання послуг і НПС, що його оточує); території, де вирощується районована, нішева, специфічна для кооперативу, зокрема екологічна продукція з урахуванням якості сільськогосподарських угідь за принципом «з лану до столу»; виробничі процеси (система безпеки продуктів харчування, наприклад, НАССР) тощо (рис. 1).

На першому етапі визначається концептуальна мета, територія й майбутні виробничі процеси, планові види робіт та проводиться вибір підрядника на проведення ЕА, пошук конкурентних фішок у формуванні окремих організацій зі структури кооперативу й в цілому на перспективу – кластеру. Приклад мапи горіхового кластеру

наведено на рис. 2.

В результаті проведення процедури ЕА аналізуються наступні блоки інформації:

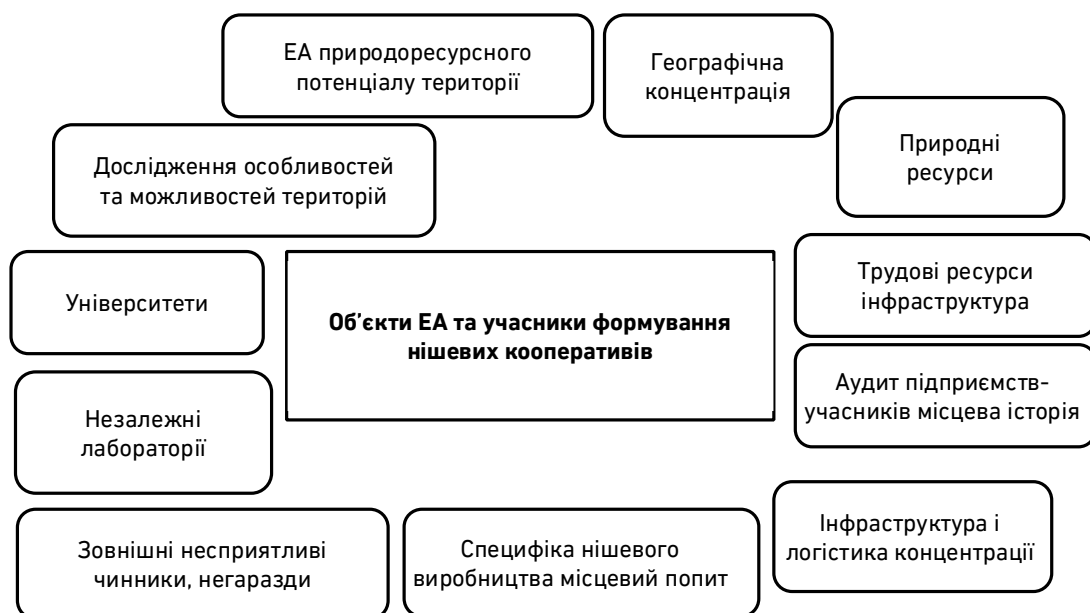

Рис. 1. Основні об'єкти ЕА та учасники формування кооперації для повоєнного відновлення України в контексті євроінтеграції

1. Картографічна інформація. Карти територій громад за різні проміжки часу та окремих землеволодінь, в тому числі, електронні карти за різним призначенням і показниками; інформація та можливості онлайн-візуалізації стану і тенденцій у часі і просторі щодо стану земельних ділянок й насаджень; ситуаційні плани-схеми щодо інженерних комунікацій; з'ясування геологічних, гідрологічних, ґрунтових процесів; картографічний аналіз за геоінформаційними технологіями (зокрема, накладання шарів карт для встановлення територій, що зазнали найбільших впливів); аналіз і моделювання можливих тенденцій негативних процесів за допомогою геоінформаційних технологій.

2. Природно-кліматичні умови. Належність до кліматичної зони; аналіз зміни інтенсивності та кількості опадів (мм) та їх розподіл протягом року; кліматичні ризики; температурний режим; роза вітрів; агрокліматичне районування; онлайн та історична інформація про кліматичні умови та ін.

3. Земельні ресурси. Детальні карти ґрунтового покриву, землекористування; ГІС-технології та ДЗЗ у проєктуванні використання земельних ділянок; водно-фізичні та агрохімічні властивості ґрунтів (абсолютні та відносні показники); динаміка

врожайності сільськогосподарських культур; екологічний стан ґрунтів; обґрунтування заходів із попередження та зменшення

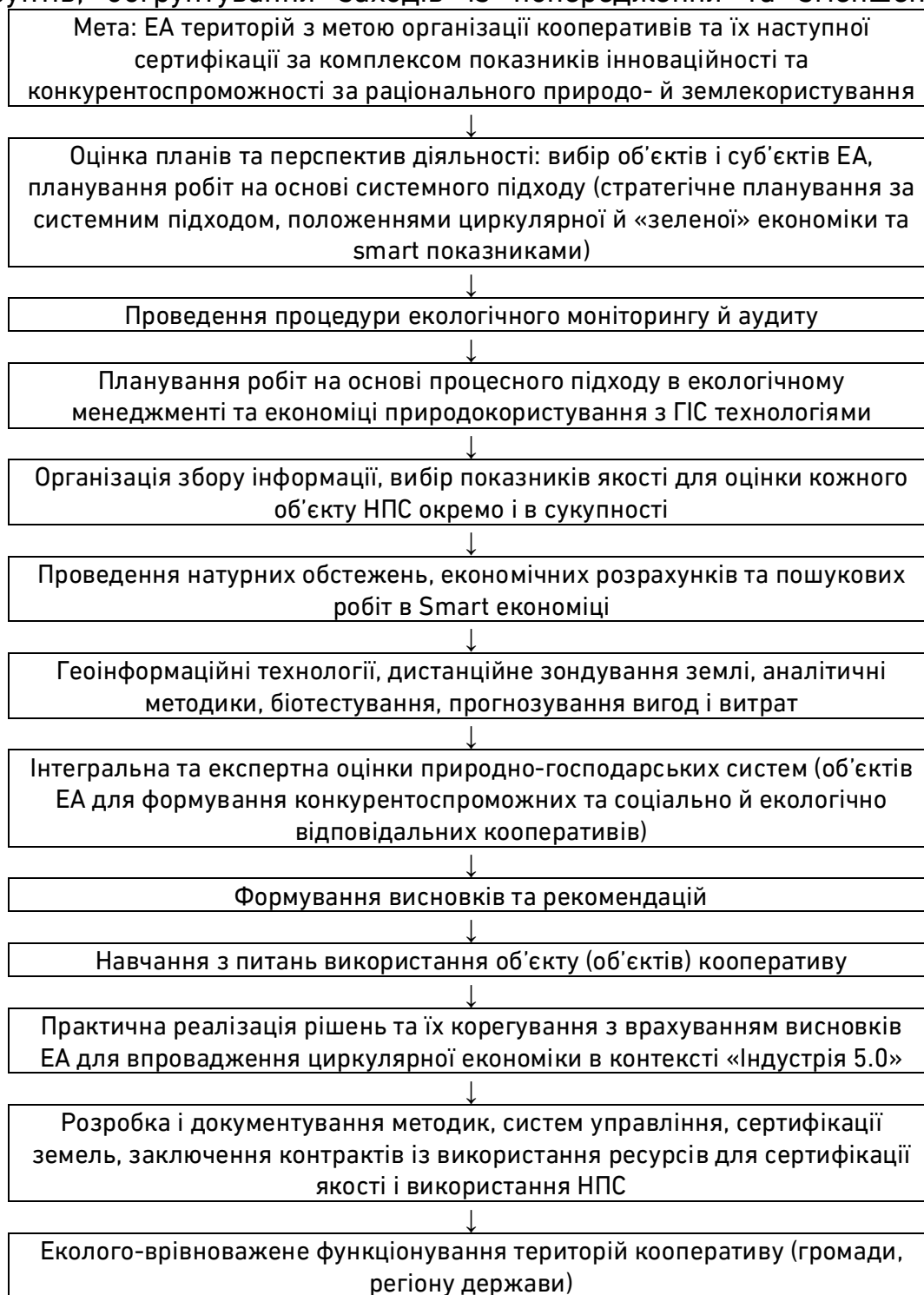

Рис. 2. Процедура оцінки стану НПС на об'єктах ЕА на основі процесного підходу

негативного впливу на ґрунти; системний аналіз впливу антропогенної діяльності на земельні ресурси (земельний слід).

4. Водні ресурси. Аналіз запасів підземних і поверхневих вод; екологічна класифікація поверхневих вод за стандартними методиками; санітарно-гігієнічні, токсикологічні, радіоекологічні показники поверхневих і підземних вод; достатність забезпечення сільськогосподарського виробництва водою відповідної якості для виробництва і поливу (водний слід); аналіз впливу на поверхневі і підземні води специфічних забруднюючих речовин; обґрунтування просторової прив'язки скидів стічних вод; аналіз матеріалів оцінки впливу регіональних підприємств на НПС.

5. Природно-заповідні території та рекреація. Оцінка статусу (заповідник, заказник) та їх оптимальні параметри; цілісність ландшафтів з екологічної точки зору, їх привабливість, натуральність (за експертними оцінками); заходи з попередження деградації рослинних угруповань, врахування об'єктів природно-заповідного фонду і територій перспективних для заповідання.

6. Біоресурси. Фактичні і оптимальні відсотки лісистості території; тип рослинності та продуктивність біомаси ландшафтів; зміна складу рослинних угруповань; оцінка збалансованості природного потенціалу території (умова екологічної рівноваги).

7. Комплексні показники перетвореності територій. Визначаються площі всіх елементів ландшафту для встановлення коефіцієнта екологічної стійкості ландшафтів; визначаються регіональні індекси антропогенного перетворення за стандартними методиками з метою обґрунтування впливу на стан територіально-господарських систем. Відомо, що конфігураційна неоднорідність полів (ландшафтів для нішевого виробництва в кооперації) призводить до меншого земельного та водного слідів [14].

Підсумовуючи результат проводять інтегровану оцінку стану громад на основі математичного моделювання та ГІС-технологій для створення дієвої системи управління з метою оптимізації відносин «людина – НПС» у контексті екологічно збалансованого розвитку. На основі зібраної інформації виділяються обмежувальні чинники для економічного стійкого розвитку громади.

Методика ЕА та отримані внаслідок її проведення висновки дають можливість вирішувати екологічні, економічні, соціальні проблеми територіально-господарських систем, громад для повоєнного відновлення України в контексті євроінтеграції. На основі

висновків ЕА формують пропозиції щодо виявлених можливостей, переваг, ризиків для організації нішевого агробізнесу, кооперації з метою посилення взаємозв'язків між ними. Така інформація слугує вихідним інструментом прийняття рішень – розробки проєктів та стратегій розвитку для громад й кооперативів.

Інноваціями ЕА для нових організаційних утворень, наприклад, нішевої кооперації будуть:

- присвоєння екологічного знаку (географічного маркування) продукції, технологічним процесам, які є безпечними в екологічному відношенні;
- виконання добровільних стандартів (наприклад, ДСТУ ІСО 14000 «Управління навколишнім середовищем»);
- включення екологічних вимог у нормативну документацію на продукцію;
- формування довіри до виробників за її життєвим циклом;
- виконання положень законів і стандартів як національних, так і міжнародних, що дає можливість знаходити покупців на рівні світу та ін.

Основні планові види робіт зі створення нішевого сільськогосподарського кооперативу (як інноваційного утворення в агробізнесі громад):

1. Збори зацікавлених сторін.

1.1. Створення робочої групи: розподіл повноважень і першочергові завдання.

1.2. Узгодження поглядів, перспектив, напрямків бізнесу.

1.3. Наукове обґрунтування варіантів робіт.

2. Підготовка наукового обґрунтування нішевого виробництва.

2.1. Обґрунтування здешевлення витрат, наприклад, на перехід до органічного (або) екологічного виробництва;

2.2. Вибір компанії зі сертифікації та співпраця з нею (для прийняття рішень заздалегідь з питань аудиту перед сертифікацією земель, оцінки вартості робіт тощо).

3. Науковий супровід, надання консультаційних послуг, організація виробництва, переробки, логістики та збуту.

4. Співпраця з переробниками.

5. Розробка стандарту для продукції екологічної та (або) органічної продукції для підприємств за напрямками господарювання.

6. Розробка торгової марки.

7. Розробка проєктів екологізації кооперативу та реалізація інноваційного вектора нішевої кооперації: впровадження більш чистих технологій і кращих практик для досягнення соціального, екологічного та економічного ефектів, проведення маркетингових досліджень, діджиталізація та використання штучного інтелекту для розробки дизайну маркування продукції та здійснення інших видів робіт.

8. Обґрунтування витрат на всі види робіт. Оцінка потреби в ресурсах.

9. Прийняття рішень про реєстрацію кооперативу.

Мета, процедури підготовки, методика ЕА і сертифікації виробництв логічно узгоджуються зі створенням кооперації у громадах й методологічними засадами «якості життя» громад, адміністративних районів, областей. Наприклад, такі показники, як еколого-економічні механізми забезпечення раціонального природо- та агрокористування, економічні важелі до суб'єктів господарювання, кількість підприємств, що не завдають шкоди НПС, є доцільними для економічного розвитку регіону, створюють позитивні умови для здоров'я населення, його зайнятості і отримання доходів у ринкових умовах. В умовах євроінтеграції такими підприємствами будуть лише ті, що випускають конкурентноспроможну продукцію, тобто сертифіковані за багатьма вимогами стандартів ISO, GMP, Корпоративного Кодексу та Всеохоплюючого корпоративного менеджменту, положеннями Спільної аграрної політики ЄС та інших вимог.

ЕА і сертифікація відбувається, з однієї сторони, із використанням положень про «життєвий цикл» продукції та буде враховувати його при розробці системи екологічного менеджменту. З іншої позиції, кооператив і його підприємства будуть зацікавлені в декларуванні позитивного ставлення до НПС, тобто в забезпеченні мінімального впливу на довкілля як на початковій, так і на кінцевій стадії виробництва, що є економічно та екологічно доцільним.

Широкі масштаби ЕА та сертифікації для створення, функціонування колективних об'єднань різних масштабів виробництва, наявного природно-ресурсного потенціалу можуть створити дієву систему державного контролю та ринкових механізмів щодо раціонального природокористування у структурі нішевих кооперативів. Екологічна сертифікація окремих підприємств та систем менеджменту сприяє технологічній модернізації виробництва

загалом та менеджменту організації, зокрема. Отже, ЕА створює інформаційний базис для конкурентних переваг, є відправним орієнтиром і прискорює момент розвитку кооперативу, що дозволяє успішно зайняти ринкову нішу.

Сертифікація за наслідками ЕА є ефективним механізмом контролю за станом НПС. Дія такого механізму розповсюджується на забезпечення екологічної безпеки та покращання оточуючого середовища шляхом гармонізації робіт з охорони НПС і впровадженням, наприклад, органічного землекористування. Перший напрямок забезпечується проведенням обов'язкової сертифікації за вимогами екологічної безпеки, другий напрям робіт є предметом діяльності добровільної сертифікації.

Характерно відмітити, що в останні роки спостерігається суміщення вище перерахованих напрямків. Так, наприклад, на світових ринках дієвими є не лише вимоги щодо розробки і впровадження системи менеджменту якості або органічного виробництва, а також стандартів HACCP, Global, інтегрованих систем менеджменту одночасно.

На відміну від звичайних економічних механізмів екологічного регулювання, які не забезпечують комплексності та рівномірності формування підсистем економічного механізму екологічного регулювання, сертифікація територій громад спрацьовує, як єдиний еколого-економічний механізм на основі біотичного регулювання з урахуванням природного капіталу в системі економічних показників і прийняття рішень за стратегіями екологічно збалансованого розвитку. Процеси сертифікації території громади завершуються встановленням відповідності території за якісними і кількісними показниками за всіма видами ресурсів відповідно до діючих галузевих методик та нормативних документів (методики, стандарти, ДСТУ, ДСТУ ISO).

Висновки. Отже, системні процедури ЕА та сертифікації призводять до кумулятивного накопичення екомодернізаційних змін та здатні створювати ланцюгову реакцію трансформаційних зрушень у громадах, стають базою для диверсифікації форм, методів та важелів державного регулювання економіки. Згідно із законом України «Про екологічний аудит» та концептуальними засадами еколого-економічної політики в державі набувають актуальності розробки методик, напрямків та способів здійснення процедури ЕА щодо інформаційного забезпечення аграрного виробництва та

екологічної сертифікації в цілому. Це стосується підприємств і організацій, територій різнопланового призначення, сертифікації об'єктів господарського комплексу, картографічних досліджень територій, що мають соціо-еколого-економічне підґрунтя для повоєнного відновлення України в контексті євроінтеграції.

1. Куцик П. О., Семів С. Р. Стратегічні напрями розвитку споживчої кооперації України у контексті глобальних економічних трендів. *Підприємництво і торгівля*. 2022. Вип. 33 (Серпень). С. 5–15. <https://doi.org/10.36477/2522-1256-2022-33-01>.
2. Балабан П. Ю., Соколова А. М. Національний кооперативний рух в економіці ринкового типу : монографія. Полтава : РВВ ПУЕТ, 2012. 225 с.
3. Cooperatives in IT-sphere: existing experience and possible models / В. В. Гончаренко, А. О. Пантелеймоненко та ін. *Науковий вісник ПУЕТ. Сер. Економічні науки*. 2019. № 3(94). С. 108–117.
4. Borzaga C., Michie J., & Blasi J. R. The Oxford Handbook of Mutual, Co-operative and Coowned Businesses. Oxford University Press, Oxford, 2017.
5. Soloviy I., Henyk Y., Chernyavskyy N., Kaspruk O., Henyk O., Melnykovych M. Economic, environmental and social evaluation of impact of unsustainable forestry practices and illegal logging on local population in Ukraine. *Forests of Russia and forest management : Journal of Ural State Forestry University*. Yekaterinburg, 2011. Vol. 2 (39). Pp. 35–41.
6. System transformations of the national economy: challenges and expectations : collective monograph / edited by Oleksandr Vlasiuk, Olga Ilyash, Wieslaw Olszewski, Magdalena Osinska, Volodymyr Voloshyn. University of Economy Publishing House : Bydgoszcz, Poland, 2016. Vol. 1. 242 p.
7. Шкуратов О. І. Організаційно-економічні основи екологічної безпеки в аграрному секторі України: теорія, методологія, практика : монографія. Київ : ДКС-Центр, 2016. 355 с.
8. Купінець Л. Є., Жавнерчик О. В. Екологічна безпека аграрного землекористування: теорія і механізми забезпечення : монографія / НАН України, Ін-т проблем ринку та екон.-екол. дослідж. Одеса : ІПРЕЕД НАНУ, 2016. 315 с.
9. Skripchuk P. Ecological and economic principles of environmental certification. *Advances in environmental and agricultural science proceedings of the 4th International Conference on Energy Systems, Environment, Entrepreneurship and Innovation (ICESEEI '15)* Dubai, United Arab Emirates February 22–24, 2015. University of Naples Federico II, Italy.
10. Інтегральні та комплексні оцінки стану навколишнього природного середовища : монографія / О. Г. Васенко, О. В. Рибалова, С. Р. Артем'єв та ін. Х. : НУГЗУ, 2015. 419 с.
11. Зось-Кіор М. В. Удосконалення системи управління земельними ресурсами аграрних підприємств в умовах глобалізації : монографія. Полтава : ПолтНТУ, 2015. 333 с.
12. Вожегова Р. А., Гуторов О. І., Степанова М. М. Організаційно-економічний механізм стратегічного управління сталим розвитком сільських територій: теорія, практика, напрями удосконалення : монографія. Одеса : Олді+, 2025. 197 с.
13. Дука А. П., Старченко Г. В. Світовий досвід повоєнного відновлення економіки: уроки для України. *Проблеми сучасних трансформацій. Сер. Економіка та управління*. 2022 / Економіка та управління національним господарством. № 6. С. 44–53. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-6-03-06>
14. X. Wang, H. Jia, X. Wang, J. Zhang, F. Chen - Land, Spatial Distribution of the Cropping Pattern Exerts Greater Influence on the Water Footprint Compared to Diversification in Intensive Farmland Landscapes. *Land*. 2024. Vol. 13(7). P. 1042; <https://doi.org/10.3390/land13071042>.

15. Petro Skrypchuk, Viktor Rybak, Sergiy Skrypnyk. The international innovation projects for implementation of the concept of ecological and economic security of agricultural natural management in Ukraine. *Security and Crisis Management : International Scientific-Professional Conference. Safety for the Future. Theory and Practice SeCMan : 8th International Forum*. 2022. (8; 2022; Sremska Kamenica). С. 417–425. **16.** Скрипчук П. М. Екологічний аудит і сертифікація природно-господарських систем Рівненської області. *Економічні науки. Сер. Регіональна економіка* : зб. наук. праць. Луцьк, 2012. Вип. 9 (35). Ч. 2. С. 228–237.

REFERENCES:

- 1.** Kutsyk P. O., Semiv S. R. Stratehichni napriamy rozvytku spozhyvchoi kooperatsii Ukrainy u konteksti hlobalnykh ekonomichnykh trendiv. *Pidpriemnytstvo i torhivlia*. 2022. Vyp. 33 (Serpen). S. 5–15. <https://doi.org/10.36477/2522-1256-2022-33-01>.
- 2.** Balaban P. Yu., Sokolova A. M. Natsionalnyi kooperatyvnyi rukh v ekonomitsi rynkovoho typu : monohrafiia. Poltava : RVV PUET, 2012. 225 s. **3.** Cooperatives in IT-sphere: existing experience and possible models / V. V. Honcharenko, A. O. Panteleimonenko ta in. *Naukovyi visnyk PUET. Ser. Ekonomichni nauky*. 2019. № 3(94). S. 108–117. **4.** Borzaga C., Michie J., & Blasi J. R. The Oxford Handbook of Mutual, Co-operative and Coowned Businesses. Oxford University Press, Oxford, 2017.
- 5.** Soloviy I., Henyk Y., Chernyavskyy N., Kaspruk O., Henyk O., Melnykovych M. Economic, environmental and social evaluation of impact of unsustainable forestry practices and illegal logging on local population in Ukraine. *Forests of Russia and forest management* : Journal of Ural State Forestry University. Yekaterinburg, 2011. Vol. 2 (39). Pp. 35–41.
- 6.** System transformations of the national economy: challenges and expectations : collective monograph / edited by Oleksandr Vlasiuk, Olga Ilyash, Wieslaw Olszewski, Magdalena Osinska, Volodymyr Voloshyn. University of Economy Publishing House : Bydgoszcz, Poland, 2016. Vol. 1. 242 p. **7.** Shkuratov O. I. Orhanizatsiino-ekonomichni osnovy ekolohichnoi bezpeky v ahrarnomu sektori Ukrainy: teoriia, metodolohiia, praktyka : monohrafiia. Kyiv : DKS-Tsentr, 2016. 355 s. **8.** Kupinets L. Ye., Zhavnerchuk O. V. Ekolohichna bezpeka ahrarnoho zemlekorystuvannia: teoriia i mekhanizmy zabezpechennia : monohrafiia / NAN Ukrainy, In-t problem rynku ta ekon.-ekol. doslidzh. Odesa : IPREED NANU, 2016. 315 s. **9.** Skrypchuk P. Ecological and economic principles of environmental certification. *Advances in environmental and agricultural siense proceedings of the 4th International Conference on Energy Systems, Environment, Entrepreneurship and Innovation (ICESEEI '15)* Dubai, United Arab Emirates February 22–24, 2015. University of Naples Federico II, Italy. **10.** Intehralni ta kompleksni otsinky stanu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha : monohrafiia / O. H. Vasenko, O. V. Rybalova, S. R. Artem'iev ta in. Kh. : NUHZU, 2015. 419 s. **11.** Zos-Kior M. V. Udoskonalennia systemy upravlinnia zemelnymy resursamy ahrarnykh pidpriemstv v umovakh hlobalizatsii : monohrafiia. Poltava : PoltNTU, 2015. 333 s. **12.** Vozhehova R. A., Hutorov O. I., Stepanova M. M. Orhanizatsiino-ekonomichni mekhanizm stratehichnoho upravlinnia stalym rozvytkom silskykh terytorii: teoriia, praktyka, napriamy udoskonalennia : monohrafiia. Odesa : Oldi+, 2025. 197 s. **13.** Duka A. P., Starchenko H. V. Svitovi dosvid povoiennoho vidnovlennia ekonomiky: uroky dla Ukrainy. *Problemy suchasnykh transformatsii. Ser. Ekonomika ta upravlinnia*. 2022 / Ekonomika ta

upravlinnia natsionalnym hospodarstvom. № 6. S. 44–53. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-6-03-06> **14.** X. Wang, H. Jia, X. Wang, J. Zhang, F. Chen - Land, Spatial Distribution of the Cropping Pattern Exerts Greater Influence on the Water Footprint Compared to Diversification in Intensive Farmland Landscapes. *Land*. 2024. Vol. 13(7). P. 1042; <https://doi.org/10.3390/land13071042>. **15.** Petro Skrypchuk, Viktor Rybak, Sergiy Skrypnyk. The international innovation projects for implementation of the concept of ecological and economic security of agricultural natural management in Ukraine. *Security and Crisis Management : International Scientific-Professional Conference. Safety for the Future. Theory and Practice SeCMan : 8th International Forum*. 2022. (8; 2022; Sremska Kamenica). C. 417–425. **16.** Skrypchuk P. M. Ekolohichni audyt i sertyfikatsiia pryrodno-hospodarskykh system Rivnenskoï oblasti. *Ekonomichni nauky. Ser. Rehionalna ekonomika : zb. nauk. prats.* Lutsk, 2012. Vyp. 9 (35). Ch. 2. S. 228–237.

Chata R. V. ^[1; ORCID ID: 0009-0007-8207-9320],
Post-graduate Student

¹National University of Water and Environmental Engineering, Rivne

DIVERSIFICATION OF AGRIBUSINESS ORGANIZATIONAL FORMS IN THE CONTEXT OF POST-WAR RECONSTRUCTION IN UKRAINE

The article reveals innovative principles and ecological and economic tools for implementing cooperation in Ukraine as elements of diversification of organizational forms of agribusiness in the context of Ukraine's post-war recovery. It systematically reveals the principles regarding: the purpose of a comprehensive environmental audit; the formation of organizational forms of agribusiness in the form of cooperation in niche agricultural production; the use of GIS technologies and IT solutions; ensuring the effective functioning of communities; the development of independent, reliable information about the natural environment and land resources; the assessment of the state of the environment and the development of recommendations for the organization of niche production in harmony with the functioning of NPS facilities.

In accordance with the Law of Ukraine “On Environmental Audit” and the conceptual foundations of ecological-economic policy in the state, the methodological principles for conducting environmental audits of communities are substantiated, along with directions and approaches for implementing such procedures to support agricultural production and environmental certification. These developments apply to enterprises and organizations, communities, territories of various purposes, and certification of economic objects that have socio-ecological-economic significance for the state.

As a result of the environmental audit procedure, it is proposed to analyze the following blocks of information: cartographic data, natural and climatic conditions, land resources, water resources, protected areas and recreation, and biological resources. Information is summarized using integrated indicators of territorial transformation. The coefficient of ecological stability of landscapes and regional indices of anthropogenic transformation are determined using standard methodologies to justify the impact on community territories.

It is proved that environmental audit procedures-and the resulting certification of community territories-lead to eco-modernization changes and can trigger a chain reaction of transformational shifts in the state, becoming a foundation for diversifying the forms, methods, and tools of state economic regulation.

It is established that heterogeneity of fields (landscapes for niche production within cooperation) leads to reduced land and water footprints.

Keywords: niche cooperatives; environmental audit; methodology; efficiency; communities; nature management; innovations; post-war reconstruction, system approach.

Отримано: 17 жовтня 2025 року
Прорецензовано: 22 жовтня 2025 року
Прийнято до друку: 18 грудня 2025 року